

EUROPAPOLITISK ANALYS

Stabilt stöd för EU under pandemin, men osäkerhet kring riktningen

Ulrika Andersson och Marcus Weissenbilder*

Sammanfattning

En viss nedgång i svenskarnas stöd för EU går att spåra i opinionen under pandemin. Färre är för medlemskapet, något fler är för att lämna unionen och den allmänna inställningen till EU är aningen mer negativ. Opinionen ligger visserligen kvar på nivåer som är historiskt höga, men det är tydligt att de senaste årens ökande stöd nu har avstannat och till och med sjunker något.

Det finns även en fortsatt stark opinion bland svenskarna emot att utöka den makt och de befogenheter EU har. Ett stort motstånd finns mot såväl att införa euro i Sverige som att unionen ska ha en gemensam finanspolitik och en EU-armé. Trots detta anser svenskarna att EU-medlemskapet har haft positiva effekter inom militär säkerhet, miljö, sysselsättning, ekonomi, jämställdhet och jordbruk. Enbart i frågan om invandring anses det att EU har haft en negativ påverkan, men under de senaste åren syns också en tillbakagång i åsikten om medlemskapets positiva påverkan på brottsbekämpningen.

Svenskarna vill trots allt att EU ska kunna stå starkt mot USA i världspolitiken, en paradox sett till det stora motstånd som finns mot att ge unionen mer befogenheter. Det återstår att se hur detta läge utvecklas när EU agerar för allt fler befogenheter och svenskarna mer aktivt måste ta ställning till frågor om utökad integration.

* Ulrika Andersson, docent, är verksam som forskare och biträdande föreståndare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet, där hon bland annat arbetar med den nationella SOM-undersökningen. Hennes forskning är framför allt inriktad på användning av och förtroende för medier, nyhetsjournalistik samt villkoren för journalistiskt arbete.

Marcus Weissenbilder, fil. master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet, där han bland annat arbetar med den nationella SOM-undersökningen. Hans forskningsintressen rör EU-opinion och politisk ekonomi.

1. Inledning

När pandemin slog till mot Europa befann sig plötsligt ett EU baserat på grundfundamentet om fri rörlighet mellan medlemsländerna i en situation där land efter land stängde sina gränser. Pandemins första våg drabbade unionens länder i mycket varierande omfattning, såväl gällande smittotal och dödsfall som förmåga att möta de ekonomiska och samhälleliga konsekvenser som pandemin förde med sig. I april godkände EU-kommissionen statliga stödåtgärder för att stötta företags och privatpersoners försörjning under pandemin (Europeiska kommissionen, 2020a). Länder med stabila ekonomier pumpade in enorma summor för att hålla samhället flytande, medan redan hårt skuldsatta länder hamnade i en än tuffare situation. I maj presenterade EU-kommissionen Next Generation EU, ett tillfälligt återhämtningsinstrument som tillsammans med EU:s långtidsbudget 2021–2027 utgör ett omfattande återhämtningspaket (Europeiska kommissionen, 2020b). I juni följdes detta av en europeisk vaccinstrategi för att påskynda ”utveckling, tillverkning och spridning av vacciner mot covid-19” (Europeiska kommissionen, 2020c) och i slutet av augusti tecknades det första vaccinavtalet. Parallellt lyckades medlemsstaternas ledare enas om det temporära stimulanspaketet (Europeiska rådet, 2020a) och i december hade slutligen alla parter gett klartecken till långtidsbudgeten (Europaparlamentet, 2020; Europeiska kommissionen, 2020d).

Men allt har inte handlat om corona. Vid midnatt den 31 januari 2020 lämnade Storbritannien formellt EU och den föreskrivna övergångsperioden inleddes. Brexit var genomförd och kvar återstod förhandlingar om ett gemensamt handels- och samarbetsavtal, en process som visade sig bli långt från en dans på rosor. Vidare har diskussionerna om den gröna given, digitalisering, ny teknologi, migration, försvarspolitik samt europeisk strategisk autonomi fortgått. I fokus för den gröna given står målet om klimatneutralitet i EU senast 2050. Bland

annat finns förslag om en europeisk klimatlag, en strategi för biologisk mångfald 2030 och en grön återhämtning från coronapandemin (Europeiska rådet, 2020b, 2021). För handelsområdet är nyckelfrågan för den europeiska autonomin hur EU ska agera och förhålla sig till stormakter som Kina och USA, och – inte minst – deras användning av ekonomiska instrument som politiska vapen. För den enskilde medborgaren är det dock inte orimligt att tro att den allmänna upplevelsen av EU:s verksamhet under 2020 framför allt har varit förknippad med hanteringen av pandemin.

”För den enskilde medborgaren är det dock inte orimligt att tro att den allmänna upplevelsen av EU:s verksamhet under 2020 framför allt har varit förknippad med hanteringen av pandemin.”

Frågan är då hur svenskarnas inställning till EU står sig i samband med pandemin och i spåren av brexit? I vilken utsträckning är tidigare mönster i attityder till europeisk integration fortfarande giltiga och har det skett någon förändring kring specifika sakpolitiska frågor? Följande kapitel kommer att belysa dessa frågor samt opinionen om EU överlag. Utgångspunkten för analysen är 2020 års nationella SOM-undersökning.¹

2. Förtroende för EU:s hantering av coronapandemin

Var fjärde svensk uppger sig ha stort förtroende för hur EU har hanterat coronapandemin medan drygt var femte svensk har litet eller mycket litet förtroende (tabell 1). Varannan person svarar också att de antingen inte vet eller att de varken har stort eller litet förtroende. Jämfört med aktörer på nationell, regional och kommunal nivå ligger förtroendet för EU:s hantering på en tydligt

¹ Den nationella SOM-undersökningen genomförs sedan 1986 årligen vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Undersökningen riktar sig till ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen mellan 16 och 85 år och genomförs varje höst. I urvalet till 2020 års undersökning ingick 22 500 individer och nettosvarsfrekvensen blev 51 procent. SOM-undersökningen genomförs via utskick av pappersenkäter med möjlighet att besvara enkäten på webben. Mer information om den nationella SOM-undersökningen finns på www.gu.se/som-institutet. En motsvarande text till denna rapport publiceras även i SOM-institutets årliga antologi.

Tabell 1. Förtroende för olika aktörers hantering av coronapandemin, 2020 (procent)

	Stort förtroende	Varken stort eller litet	Litet förtroende	Vet ej	Summa procent	Antal svarande
Kommunen	38	39	17	6	100	3 552
Regionen	54	29	12	5	100	3 540
Staten	49	30	15	6	100	3 539
EU	25	41	21	13	100	3 539

Kommentar: Frågan lyder *Hur stort förtroende har du för följande aktörers hantering av coronapandemin?* med svarsalternativen *Mycket stort, Ganska stort, Varken stort eller litet, Ganska litet, Mycket litet* samt *Vet ej*. I tabellen är *Mycket stort* och *Ganska stort* sammanslagna till *Stort förtroende* medan *Mycket litet* och *Ganska litet* är sammanslagna till *Litet förtroende*. Procentbasen utgörs av dem som har besvarat frågorna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

lägre nivå. Det får dock anses förväntat givet att förtroendebedömningar generellt påverkas av faktorer såsom erfarenhet, upplevt beroende samt närhet (Holmberg & Weibull, 2013). Den direkta erfarenheten av verksamheter kopplade till den egna regionen och kommunen, exempelvis i form av sjukvårdsbesök eller nyttjande av serviceområden som skola, barnomsorg eller äldreomsorg, är vanligen större än den egna erfarenheten av verksamheter som exempelvis Europeiska kommissionen, Europaparlamentet eller Europeiska rådet. Därav följer också att förtroendet för inhemska aktörer är större. Förtroendet för EU:s hantering av pandemin ligger i paritet med det generella förtroendet för EU-kommissionen respektive Europaparlamentet (se figur 3), vilket tyder på en tydlig stabilitet i förtroendet för EU som helhet. Det bör dock påpekas att frågan ställdes innan arbetet med att godkänna och distribuera vaccin mot covid-19 kommit igång. Förtroendebedömningarna får således primärt anses gälla för det arbete som EU genomfört med att exempelvis ta fram och besluta om stödpaket till EU-länderna och att teckna avtal med vaccinleverantörer.

Förtroendet för hanteringen av coronapandemin är relativt likartad i de flesta samhällsgrupper (tabell 2), även om några enstaka grupper utmärker sig genom ett något högre respektive lägre förtroende. Yngre under 30 år uttrycker exempelvis något högre förtroende relativt övriga åldersgrupper medan personer som placerar sig själva klart till höger på den politiska skalan har tydligt lägre förtroende jämfört med personer som står till vänster (tabell 2). Det framträder också signifikanta skillnader i

olika partisympatisörers förtroendebedömningar, framför allt mellan dem som sympatiserar med Sverigedemokraterna och dem som sympatiserar med Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet. Bland SD-sympatisörer uppgår 16 procent att de har stort förtroende för EU:s hantering av pandemin, medan motsvarande andel bland S-, MP- och C-sympatisörer är 30–31 procent. Överlag syns en tydlig skillnad mellan regeringen och dess stödpartier kontra oppositionen, åt såväl vänster som höger.

3. Svag nedgång i stödet för det svenska EU-medlemskapet

Stödet för det svenska medlemskapet i EU är fortsatt starkt, även om det kan skönjas en viss nedgång jämfört med 2018 års toppnotering. Hösten 2020 uttryckte drygt hälften av svenskarna, 56 procent, sitt stöd för EU-medlemskapet (figur 1), vilket trots några procentenheters nedgång är en av de högsta noteringarna som uppmätts sedan början av 1990-talet. Rekordåret 2018 uppgav 59 procent av svenskarna att de var för det svenska medlemskapet. Det kan jämföras med lägstanoteringen 1993, året före den svenska folkomröstningen, då endast 30 procent ställde sig positiva till ett inträde i EU.

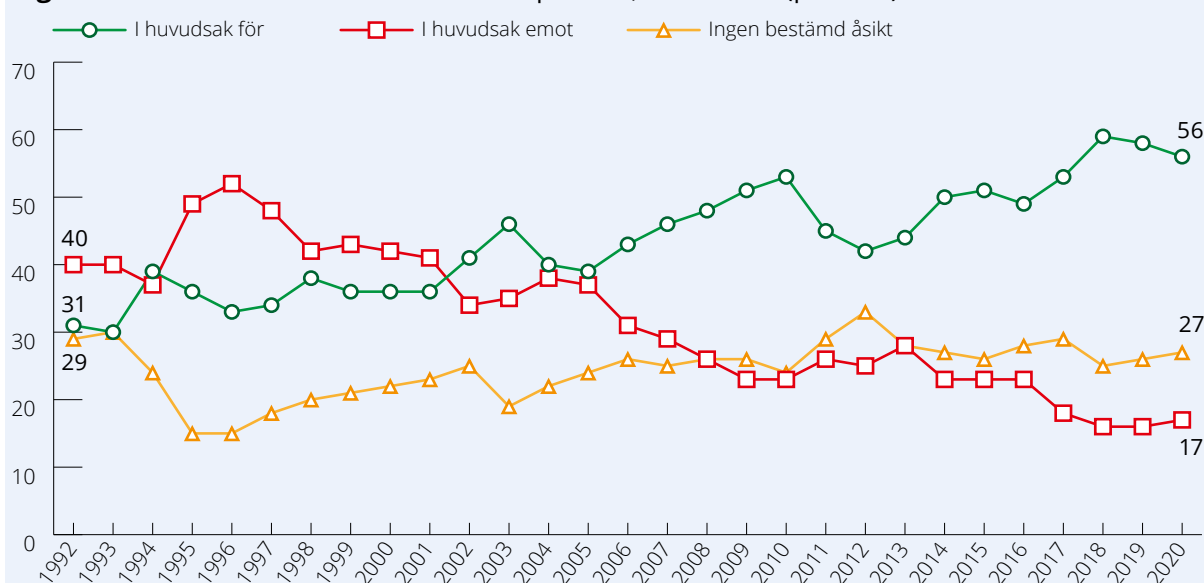
I samband med lanseringen av förslag om stödpaket och återhämtningsplan för hur EU:s medlemsländer ska klara sig ur den ekonomiska och sociala kris som följt i pandemins spår väcktes frågan om huruvida det var en fråga som skulle kunna påverka den svenska EU-opinionen i en mer negativ riktning (Weissenbilder & Andersson,

Tabell 2. Förtroende för EU:s hantering av coronapandemin, 2020 (procent)

	Stort förtroende	Varken stort eller litet	Litet förtroende	Vet ej	Summa procent	Antal svarande
Kön						
Kvinna	27	41	16	16	100	1 855
Man	23	41	25	11	100	1 673
Ålder						
16–29 år	31	37	20	12	100	526
30–49 år	24	41	22	12		994
50–64 år	23	44	21	12	100	906
65–86 år	24	39	20	17	100	1 113
Utbildning						
Låg	24	36	18	22	100	535
Medellåg	24	41	21	14	100	974
Medelhög	23	42	23	12	100	741
Hög	27	42	20	11	100	1 252
Bostadsort						
Ren landsbygd	27	41	19	13	100	485
Mindre tätort	21	39	22	18	100	644
Stad/större tätort	26	41	20	13	100	1 695
Storstad	24	42	23	11	100	654
Vänster/höger						
Klart t. vänster	32	40	20	8	100	389
Något t. vänster	29	43	14	14	100	793
Varken eller	24	40	21	15	100	1 014
Något t. höger	24	41	22	13	100	911
Klart t. höger	17	41	31	11	100	368
Partisynpati						
Vänsterpartiet	23	44	23	10	100	305
Socialdemokraterna	30	42	13	15	100	951
Miljöpartiet	30	44	12	14	100	148
Centerpartiet	31	43	14	12	100	297
Liberalerna	29	44	15	12	100	119
Kristdemokraterna	21	42	23	14	100	191
Moderaterna	23	44	20	13	100	664
Sverigedemokraterna	16	31	40	13	100	457
Nöjd m. demokratin i EU	33	39	12	16	100	1 003
Förtroende för Europaparlamentet	47	35	7	11	100	429

Kommentar: För frågans och svarsalternativens lydelse, se tabell 2. Låg utb. = Ej fullgjord grundskola (eller motsv. obligatorisk skola) alt. grundskola (el. motsv. obligatorisk skola). Medellåg utb. = Studier vid gymnasium, folkhögskola (el. motsv.) alt. examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsv.). Medelhög utb. = Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet alt. studier vid högskola/universitet. Hög utb. = Examen från högskola/universitet alt. studier vid/examen från forskarutbildning. Variabeln "vänster/höger" är en självskattad skala bestående av alternativen i tabellen. Nöjd med demokratin i EU avser gruppen nöjda och förtroende för EU-parlamentet avser gruppen med förtroende. För övriga grupper framgår svarskategorierna av tabellen. Procentbasen utgörs av dem som har besvarat frågorna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Figur 1. Åsikt om det svenska medlemskapet i EU, 1992–2020 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Vilken är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?* Svartalternativen framkommer i figuren. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antal svarande år 2020 är 1 775.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1992–2020.

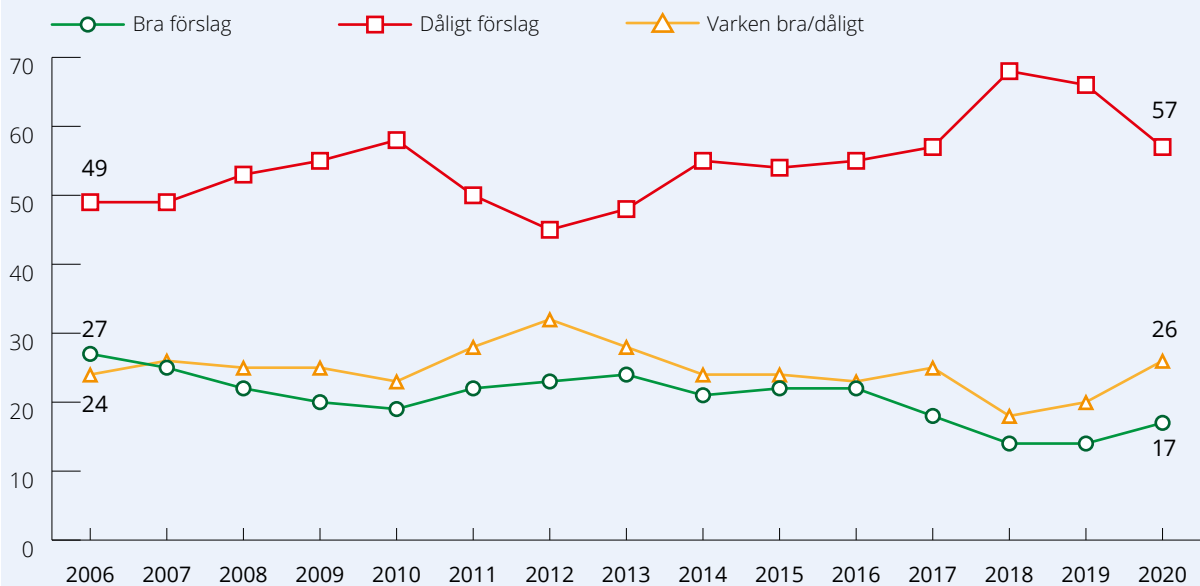
2020). Oavsett om stöd till hårt drabbade länder betalas ut som bidrag eller lån, innebär exempelvis Next Generation EU en ökad finansiell integration och djupare finansiella åtaganden för medlemsländerna. Stödet för att knyta Sverige närmare den europeiska monetära unionen genom att införa euro som valuta har varit iskallt under den senaste tioårsperioden och möjligen skulle det som nu blir en gemensam skuldsättning för medlemsländerna därför kunna ha en negativ påverkan på inställningen till EU i allmänhet och till det svenska medlemskapet i synnerhet. Någon sådan effekt tycks dock inte kunna skönjas, åtminstone inte så här långt. Kanske har frågan om ökad samfinansiering och belåning passerat relativt obemärkt förbi, kanske är den alltför abstrakt för att dess fulla innebörd ska vara greppbar. Oavsett är opinionen om EU stabil hos den svenska allmänheten.

Samtidigt syns en viss förändring i uppfattningen om Sverige bör lämna EU eller inte. Under den senaste 15-årsperioden är det bara var femte till var sjätte medborgare som har uttryckt stöd för ett utträde. Vissa fluktuationer har kunnat skönjas, exempelvis 2006 då 27 procent tyckte att det var ett bra förslag, respektive 2018–2019 då endast 14 procent var av samma åsikt (figur 2). År 2020 ökar andelen som är positiva till förslaget till 17 procent

samtidigt som andelen som menar att det är ett dåligt förslag minskar till 57 procent. Minskningen till trots tycks det i nuläget inte vara särskilt aktuellt att följa Storbritanniens exempel och genomföra en ”swexit”. Förändringen de senaste två åren verkar snarast vara en återanpassning i opinionen till det normalläge som rått under senare år.

Fram till 2019 var det möjligt att skönja en förändring i riktning mot en ökning i andelen som ansåg det vara ett dåligt förslag att Sverige ska lämna EU. I vissa fall minskade också skillnaderna mellan olika grupper. Även under 2020 är skillnaderna mellan mäns och kvinnors respektive yngres och äldres bedömningar i frågan små (tabell 3). Åsiktsskillnaderna mellan låg- och högutbildade har däremot ökat jämfört med 2019. Det är färre än hälften i gruppen lågutbildade som 2020 anser att förslaget om att lämna EU är dåligt, medan motsvarande andel i gruppen högutbildade är 71 procent. En av de större trenderna som kunnat ses under 2010-talet har varit övergången från en mer EU-skeptisk hållning till ett motstånd mot att lämna unionen bland dem som står ideologiskt klart till vänster samt bland sympatisörer till Vänsterpartiet. För gruppen klart till vänster kvarstår uppfattningen att förslaget om ett utträde ur EU är dåligt, men bland V-sympatisörer har andelen återigen halkat

Figur 2. Åsikt om förslaget att Sverige bör lämna EU, 2006–2020 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Vilken är din åsikt om följande politiska förslag? – Sverige bör utträda ur EU*. Svarsalternativen är *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. I figuren har *Mycket* samt *Ganska bra förslag* slagits ihop till *Bra förslag* och *Ganska* samt *Mycket dåligt förslag* slagits ihop till *Dåligt förslag*. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Antal svarande år 2020 är 1 785.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2006–2020.

under 50-procentsstrecket. Överlag syns en försvagning i stödet för det svenska medlemskapet oavsett självplacering på den ideologiska vänster-högerskalan respektive partisympati. Nedgången i stödet är som störst bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Kristdemokraterna, Moderaterna och Sverigedemokraterna, medan förändringen är mer modest bland socialdemokratiska respektive miljöpartistiska sympatisörer. Även om stödet för EU-medlemskapet minskat något under 2020 är det fortfarande bara bland Sverigedemokraternas sympatisörer som andelen som stöttar förslaget att lämna EU är större än andelen som är emot förslaget. Bland SD-sympatisörerna är 46 procent för att lämna EU medan 27 procent är emot ett sådant förslag.

Vad den generella minskningen i stödet för det svenska EU-medlemskapet beror på är inte helt givet. Möjligen kan det vara en reaktion på hur allmänheten upplever att EU har fungerat under pandemin. Men det kan också tänkas bero på att pandemin har fått människor att huvudsakligen rikta blicken mot situationen i Sverige och att EU därför har hamnat något mer i periferin. Vart

opinionssiffrorna kommer att ta vägen, det vill säga om andelen som inte vill lämna EU fortsätter att sjunka och eller om 2020 bara är ett tillfälligt hack i kurvan återstår att se.

4. Stabilt (lågt) förtroende och ökad nöjdhet med demokratin i EU

Under coronapandemin har flera politiska institutioner sett en uppgång i förtroendet. Samtidigt uppger också medborgarna att de är mer nöjda med demokratin. Det senare gäller även för nöjdheten med hur demokratin i EU fungerar, där 59 procent uppger att de är åtminstone ganska nöjda med situationen (figur 3). Det är den hittills högsta noteringen under den senaste tjugoårsperioden. Redan före coronapandemin låg dock nöjdheten på en relativt hög nivå. År 2017, det år då Storbritanniens utträde ur EU formellt påbörjades, skedde en tydlig ökning av andelen nöjda med demokratin. Parallellt med uppgången för EU 2020 har nöjdheten med demokratin i Sverige blivit större. Differensen mellan andelen nöjda med demokratin i Sverige respektive EU ligger på ungefär samma nivå som föregående

Tabell 3. Andel emot ett svenskt utträde ur EU, 2009, 2015, 2019 och 2020 (procent)

	2009	2015	2019	2020
Kön				
Kvinnor	50	51	66	56
Män	60	56	66	59
Ålder				
16–29 år	49	61	72	59
30–49 år	55	55	66	62
50–64 år	53	51	59	53
65–85 år	60	51	70	57
Utbildning				
Låg	43	30	55	46
Medel	50	50	60	54
Hög	66	61	76	71
Bostadsort				
Landsbygd/mindre tätort	45	44	59	49
Stad/större tätort	60	49	70	62
Storstad	64	58	71	63

	2009	2015	2019	2020
Vänster/höger				
Klart t. vänster	39	44	64	60
Något t. vänster	52	54	76	63
Varken vä/hö	42	44	58	51
Något t. höger	68	64	70	64
Klart t. höger	78	60	60	47
Partisynpati				
V	34	39	60	48
S	51	55	71	63
MP	47	56	78	73
C	52	69	84	81
L	76	69	85	82
KD	50	60	71	53
M	74	62	78	66
SD	26	29	35	27

Kommentar: Frågan lyder *Vilken är din åsikt om följande politiska förslag? – Sverige bör utträda ur EU*. Resultaten avser andelen som svarat *Ganska dåligt förslag* respektive *Mycket dåligt förslag*. Låg utb. = Ej fullgjord grundskola (el. motsv. obligatorisk skola) alt. grundskola (el. motsv. obligatorisk skola). Medel utb. = Studier vid gymnasium, folkhögskola (el. motsv.), examen från gymnasium, folkhögskola (el. motsv.) alt. eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet alt. studier vid högskola/universitet. Hög utb. = Examen från högskola/universitet alt. studier vid/examen från forskarutbildning. Variabeln "vänster/höger" är en självskattad skala med de fem alternativ som framgår av tabellen. Övriga variabelers svarkategorier framgår av tabellen. Procentbasen utgörs av de som besvarat frågan. Minsta antal svarande år 2020 är 60 (Liberalerna).

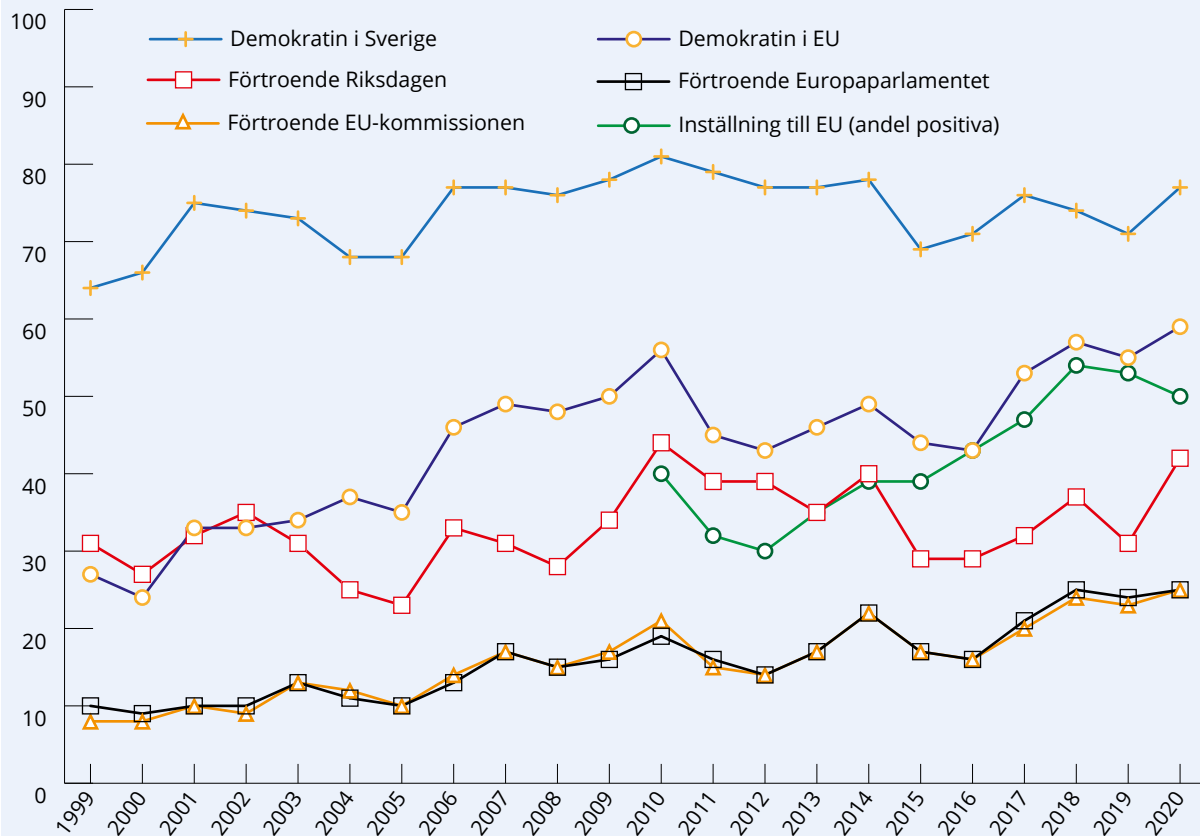
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009, 2015, 2019 och 2020.

år: 18 procentenheter. Det kan jämföras med en differens om 42 procentenheter år 2001 och 2002, ett långsamt närmande i bedömningarna av demokratin i Sverige och EU verkar alltså ske.

Motsvarande tendens kan också ses i allmänhetens förtroende för centrala institutioner som EU-kommissionen och Europaparlamentet. Sedan slutet av 1990-talet har andelen med ganska eller mycket stort förtroende fördubblats från 8 respektive 10 procent år 1999 till 23 respektive 24 procent år 2019 (figur 3). I likhet med svarsmönstren för nöjdheten med demokratin i EU och i Sverige har förtroendedifferensen mellan å ena sida EU-kommissionen och Europaparlamentet och å andra sidan Sveriges riksdag minskat från cirka 20 procentenheter i slutet av 1990-talet, till som lägst mellan 7 och 8 procentenheter år 2019.

Samtidigt syns en viss nedgång i befolkningens allmänna inställning till EU, där andelen positiva har minskat något mellan 2018 och 2020, från 54 till 50 procent (figur 3). Även om hälften av befolkningen som helhet är positiv till EU, finns det tydliga skillnader i inställningen hos olika samhällsgrupper, ett resultat som kunnat ses också i tidigare analyser (Berg m.fl., 2019; Berg & Bové, 2016; Oskarson, 2010). Det råder stora demografiska och socioekonomiska skillnader där yngre, högutbildade, höginkomsttagare och storstadsbor uttrycker en betydligt mer positiv inställning till EU än andra grupper (tabell 4). Motsvarande mönster har kunnat ses i andra europeiska länder och beror troligtvis på att dessa grupper till stor del är de som har tjänat mest på en ökad integration av marknader och handel i Europa (Foster & Frieden, 2021; Hobolt & De Vries, 2016).

Figur 3. Nöjdhet med demokratin, förtroende för politiska institutioner och generell inställning till EU, 1999–2020 (procent)

Kommentar: Frågan om demokratin lyder *På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i...?* med svarsalternativen *Mycket nöjd*, *Ganska nöjd*, *Inte särskilt nöjd* samt *Inte alls nöjd*. Figuren visar andelen som svarat mycket eller ganska nöjd. Frågan om förtroende lyder *Hur stort förtroende har du för på det sätt på vilket följande institutioner och grupper sköter sitt arbete?* med svarsalternativen *Mycket stort förtroende*, *Ganska stort förtroende*, *Varken stort eller litet förtroende*, *Ganska litet förtroende* samt *Mycket litet förtroende*. Figuren visar andelen med ganska eller mycket stort förtroende. Frågan om inställning till EU lyder *Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?* med svarsalternativen *Mycket positiv*, *Ganska positiv*, *Varken positiv eller negativ*, *Ganska negativ*, *Mycket negativ*. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. Antal svarande år 2020 är cirka 1 750 för frågorna om demokratin och förtroende samt 10 880 för frågan om inställning till EU.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999–2020.

Vid sidan av skillnaderna mellan yngre och äldre, lågutbildade och högutbildade respektive landsortsbor och storstadsbor, hittas den största spridningen i svenskarnas inställning till EU bland olika partiers sympatisörer. Mest positiva till EU är sympatisörer till Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet (tabell 4). Socialdemokraternas och Moderaternas sympatisörer intar en mellaninställning med övervikt för en positiv inställning, medan andelen positiva bland sympatisörer till Vänsterpartiet och Kristdemokraterna däremot är mindre än hälften. Mest kritiska är Sverigedemokraternas sympatisörer, där endast

17 procent har en positiv bild av EU medan 53 procent uttrycker en negativ uppfattning. År 2019 var första gången som SD-sympatisörerna inte samlade en majoritet kring den negativa inställningen (Weissenbilder & Andersson, 2020), men givet resultaten 2020 förefaller det potentiellt att ha varit ett tillfälligt trendbrott.

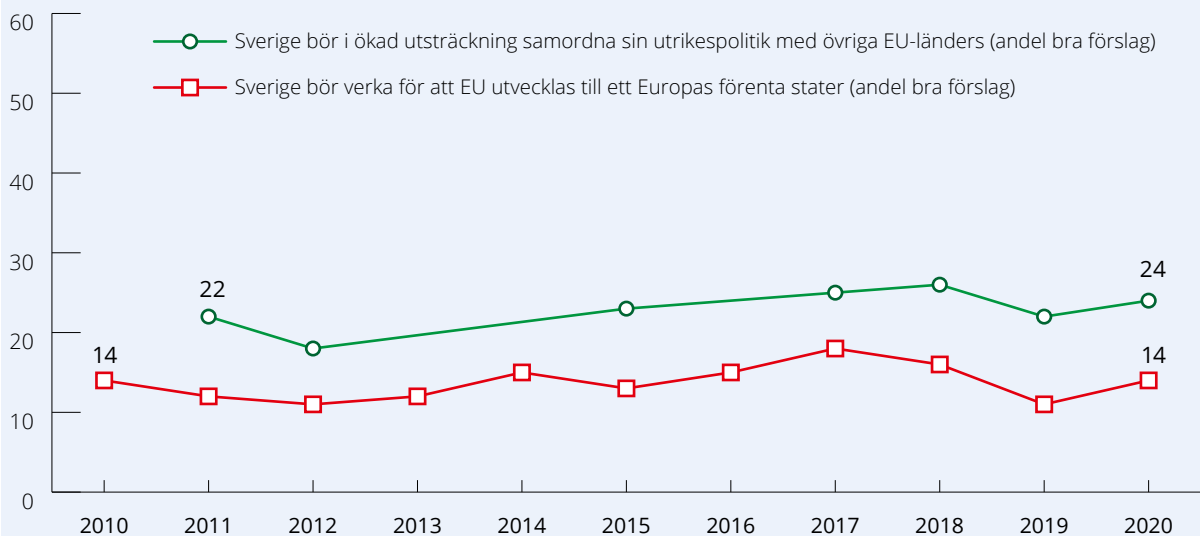
Även om den övergripande förändringen mellan 2019 och 2020 är mer marginell i befolkningen som helhet finns det vissa grupper vars inställning till EU präglas av en mer markant förändring. I den äldsta åldersgruppen var andelen positiva 50

Tabell 4. Inställning till EU hos olika samhällsgrupper, 2020 (procent)

	Mycket/ ganska positiv	Varken positiv/ negativ	Mycket/ ganska negativ	Ingen åsikt	Summa procent	Antal svarande
Samtliga	50	25	21	4	100	10 880
Kön						
Kvinna	49	27	18	6	100	5 696
Man	50	23	24	3	100	5 184
Ålder						
16–29 år	59	20	13	8	100	1 668
30–49 år	54	24	18	4	100	3 045
50–64 år	46	26	26	2	100	2 721
65–86 år	45	27	24	4	100	3 491
Utbildning						
Låg	32	35	25	8	100	1 606
Medellåg	42	27	25	6	100	3 114
Medelhög	50	25	23	2	100	2 334
Hög	64	18	16	2	100	3 620
Bostadsort						
Ren landsbygd	38	27	30	5	100	1 488
Mindre tätort	41	29	24	6	100	2 044
Stad/större tätort	53	24	19	4	100	5 167
Storstad	61	20	17	2	100	1 983
Vänster/höger						
Klart till vänster	55	22	21	2	100	1 170
Något till vänster	57	25	15	3	100	2 413
Varken eller	42	30	21	7	100	3 196
Något till höger	54	22	21	3	100	2 795
Klart till höger	41	21	35	3	100	1 155
Partisynpat						
Vänsterpartiet	44	25	28	3	100	973
Socialdemokraterna	56	27	13	4	100	2 886
Miljöpartiet	69	20	9	2	100	484
Centerpartiet	72	19	7	2	100	875
Liberalerna	75	15	7	3	100	363
Kristdemokraterna	42	29	26	3	100	582
Moderaterna	58	24	16	2	100	2 070
Sverigedemokraterna	17	25	53	5	100	1 389
Nöjd med demokratin i EU	67	26	5	2	100	1 033
Förtroende för Europaparlamentet	84	13	3	0	100	436

Kommentar: Frågan lyder *Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?* Svarsalternativen är *Mycket positiv, Ganska positiv, Varken positiv eller negativ, Ganska negativ, Mycket negativ*. Låg utb. = Ej fullgjord grundskola (eller motsv. obligatorisk skola) alt. grundskola (eller motsv. obligatorisk skola). Medellåg utb. = Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsv.) alt. examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsv.). Medelhög utb. = Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet alt. studier vid högskola/universitet. Hög utb. = Examen från högskola/universitet alt. studier vid/examen från forskarutbildning. Variabeln "vänster/höger" är en självskattad skala med de fem alternativ som framgår av tabellen. Nöjd med demokratin i EU visar resultat för de som är nöjda och förtroende för Europaparlamentet visar resultat för de med förtroende. Övriga variabelers svarkategorier framgår av tabellen. Procentbasen utgörs av de som har besvarat frågorna.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

Figur 4. Andel för politiska förslag kopplade till EU, 2010–2020 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Vilken är din åsikt om följande politiska förslag?* Svarsalternativen är *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag*, *Mycket dåligt förslag* samt *Ingen uppfattning*. Figuren visar andelen som svarat ganska eller mycket bra förslag. Antal svarande år 2020 är cirka 1 750.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2020.

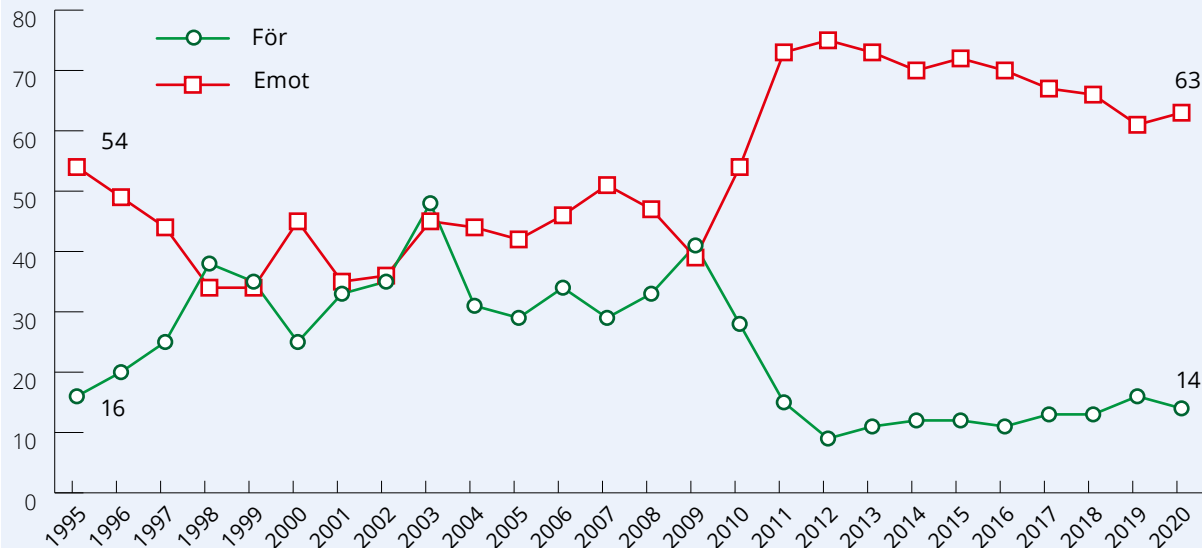
procent respektive 19 procent som var negativa 2019, att jämföra med 45 och 24 procent 2020. Bland personer som placerar sig något till vänster har förändringen gått från 63 till 57 procent positiva respektive 11 till 15 procent negativa, och bland personer klart till höger har andelen positiva minskat från 47 till 41 procent samtidigt som andelen negativa har gått från 29 till 35 procent. Nedgången bland personer som placerar sig till höger återspeglas också bland sympatisörer till Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna. Andelen positiva M-sympatisörer har minskat från 66 till 58 procent samtidigt som andelen negativa har ökat från 11 till 16 procent. För gruppen KD-sympatisörer har andelen positiva minskat från 52 till 42 procent och andelen negativa ökat från 16 till 26 procent. För SD-sympatisörer har förändringen gått från 21 till 17 procent positiva respektive 48 till 53 procent negativa.

Ett antal tydliga förändringar syns även över tid i hur opinionen kring EU har förändrats. När SOM-institutet först mätte frågan om "inställning till EU" 2007 var samtliga åldersgrupper positiva till EU i ungefär lika stor utsträckning, cirka 35–40 procent. Som tabell 4 visar är det visserligen större andel som är för EU i samtliga åldersgrupper 2020, men skillnaden mellan de yngsta (59 procent

positiva) och de äldsta (45 procent positiva) har blivit markant större. De mest dramatiska förändringarna syns dock i skillnaden över tid för olika partianhängare. År 2007 var 60 procent av anhängarna till Moderaterna positiva till EU, vilket gjorde partiets anhängare till de allra mest positiva. Enbart 28 procent av socialdemokraterna och 32 procent av miljöpartisterna hade positiv inställning till EU detta år. År 2020 är det dubbelt så många socialdemokrater (56 procent) och miljöpartister (69 procent) som är positiva till EU, medan ingen ökning skett bland moderater, även om nivån är fortsatt hög. De allra flesta samhällsgrupper har därmed visat en markant ökning av andelen med positiv inställning till EU, med anhängare till Moderaterna och även Sverigedemokraterna som noterbart undantag.

5. Nej tack till ökad utrikespolitisk och finanspolitisk integrering

Det är tydligt att människor gör skillnad på frågan om EU och det svenska medlemskapet som sådant, och förslag om fördjupat samarbete på olika områden. Trots det allmänna stödet för EU i frågor kring inställning till unionen och huruvida medborgare är för medlemskapet som sådant finns inget stöd för att Sverige i större utsträckning ska samordna sin utrikespolitik med övriga EU-länders,

Figur 5. Sverige bör införa euro som valuta, 1998–2020 (procent)

Kommentar: Figuren baseras på två olika frågor som rör svensk euroanslutning. Mellan 1998 och 2005 löd frågan *Sverige bör bli medlem i EMU* och sedan 2006 och framåt är lydelsen *Sverige bör införa Euro som valuta*. Svartalternativen är *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Figuren visar andelen som svarat ganska/mycket bra förslag samt andelen ganska/mycket dåligt förslag. Antal svarande år 2020 är 1 737.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1998–2020.

inte heller för att Sverige ska verka för att EU utvecklas i riktning mot ett Europas förenta stater (figur 4). Omkring var fjärde svensk anser att det är ett bra förslag att anpassa utrikespolitiken medan knappt var sjätte anser att Sverige ska driva på för att göra EU till ett Europas förenta stater.

Det finns inte heller något stöd för ökad finansiell integrering. Förslaget att införa euron som valuta i Sverige har inte fallit väl ut sedan början av 2010-talet och gör det inte heller 2020. Sett till perioden som helhet kan visserligen en viss uppgång skönjas i stödet för eurofrågan från 9 procent 2012 till 14 procent 2020 (figur 5). Parallellt har andelen motståndare minskat från 75 till 63 procent. Fortfarande är det dock långt kvar tills de båda grupperna möts kring mitten likt de gjorde 2009.

6. Få vill fördjupa integrationen, trots önskan om ett starkare EU

Trots ett starkt svenskt stöd för EU finns ett ytterst svalt stöd för att unionen ska fortsätta integreras.

Det status quo i EU-frågan som svenskar verkar efterfråga kan onekligen bli en punkt som leder till opinionsförändringar och ideologiska skiljelinjer i framtiden, då många röster inom EU strävar efter en union som är alltmer politiskt och finansiellt integrerad. De ekonomiska stödpaketen ger Europeiska kommissionen ett visst inflytande över de planer nationella regeringar har för stödpaketen (Reuters, 2021-02-09), en plastskatt inrättas och planer finns på att ge unionen ytterligare skattebefogenheter inom främst miljö och det digitala (Reuters, 2020-09-16). Olyckligtvis har ingen fråga ställts om just svenskarnas inställning till skatter på EU-nivå, men som tabell 5 visar finns det med få undantag mycket begränsat stöd för såväl gemensam finanspolitik överlag, som andra integrerande politiska, finansiella och militära förslag.

Stödet för en gemensam finanspolitik är enbart 15 procent bland allmänheten i Sverige, i nivå med andelen som är för euron och ett Europas förenta stater och det finns även närmast en majoritet som är för att omfördela mer makt från unionen

Tabell 5. Andel för politiska förslag kopplade till EU, 2019–2020 (procent)

Förslag	Andel för
Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater	14
Sverige bör införa euro som valuta	14
EU bör ha en gemensam finanspolitik	15
Sverige bör i ökad utsträckning samordna sin utrikespolitik med övriga EU-länders	24
EU bör ha en gemensam armé (2019)	29
Omfördela mer pengar från rika till fattiga EU-länder	29
Överföra mer makt från EU till medlemsländerna	48
Stärka EU som en motvikt mot USA i världspolitiken	52
Införa tvingande flyktingkvoter i EU (2019)	55

Kommentar: Frågan lyder *Vilken är din åsikt om följande förslag?* Svarsalternativen är *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Figuren visar andelen som svarat ganska/mycket bra förslag samt andelen ganska/mycket dåligt förslag. Antalet svarspersoner är cirka 1 740.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2019 och 2020.

tillbaka till medlemsländerna. Samtidigt är stödet starkt, och har varit så över flera år, för att stärka EU som en motvikt mot USA i världspolitiken. Inom allmänheten finns det därmed inget stöd för ökad finansiell, politisk eller militär integrering, men samtidigt finns en förhoppning om att kunna stärka EU relativt andra globala aktörer. Denna paradoxala situation kan potentiellt ställas på sin spets om flertalet skatter införs på EU-nivå.

7. EU-medlemskapets påverkan på Sverige

I 2020 års undersökning ombads allmänheten uppges hur medlemskapet i EU påverkar Sverige på tio olika områden: militär säkerhet, miljö, sysselsättning, ekonomi, jämställdhet, jordbruk, möjligheten att påverka utvecklingen i EU, brottsbekämpning, social trygghet och invandring (tabell 6). Överlag finns stora skillnader i allmänhetens bedömningar av hur EU påverkar olika områden. Unionen bedöms ofta ha bidragit till den fredsskapande processen på kontinenten (Birchfield et al., 2017) och belönades även med Nobels fredspris 2012. Allmänheten verkar dela denna syn då den militära säkerheten är det område där EU bedöms ha starkast positiv påverkan. Inom EU pratas det allt mer om den gröna politiken och även detta område ges positiva bedömningar. Tillsammans med det som många

kanske bedömer som den ursprungliga uppgiften för EU – det ekonomiska och sysselsättningsrelaterade – formar dessa fyra områden de med tydligast positiva bedömningar.

En rad områden bedöms relativt neutralt och det är egentligen enbart relaterat till invandringen som allmänheten anser att medlemskapet har haft en starkt negativ påverkan. Den negativa inställningen till hur EU påverkat invandringen är till och med större än den positiva inställningen till hur EU ansetts ha påverkat den militära säkerheten, vilket onekligen är anmärkningsvärt. Tabell 7 visar på hur detta har sett ut i ett historiskt perspektiv och tydliggör hur det sedan mätningarnas start skett en stor förändring åt det positiva inom närmast samtliga områden som det frågats om i mätningarna. Inte minst miljön, sysselsättningen och ekonomin ges mycket positivare bedömningar. Invandringen däremot låg på en stabilt negativ nivå mellan 2002–2014, för att efter flyktingkrisen sjunka ytterligare och nå de mest negativa bedömningarna något område fått sedan mätningarnas start. I spåren av den debatt som fördes i Sverige under mätningens fältperiod 2020 syns även den enda statistiskt signifikanta förändringen från 2019, en tydlig nedgång i bedömningen av hur EU påverkar brottsbekämpningen.

Tabell 6. Bedömning av om medlemskapet är positivt eller negativt för Sverige inom olika samhällsområden, 2020 (procent, balansmått)

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmått
Militär säkerhet	5	28	35	5	4	23	100	+31
Miljö	5	29	33	11	4	17	100	+22
Sysselsättning	4	27	34	10	4	21	100	+22
Ekonomi	6	30	26	14	7	17	100	+18
Jämställdhet	2	18	46	10	3	21	100	+9
Jordbruk	4	25	26	17	6	22	100	+9
Möjl. att påverka EU	4	25	28	14	10	19	100	+6
Brottsbekämpning	4	22	31	13	10	20	100	+4
Social trygghet	2	18	42	12	6	20	100	+2
Invandring	2	10	31	21	20	16	100	-35

Kommentar: Frågan lyder *Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?* Ett område lyder i sin helhet *Möjligheten att påverka utvecklingen i EU*, de övriga områdena framgår av tabellen. Svarsalternativen framgår av tabellen. Balansmålet visar andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar bland dem med åsikt. Värdet kan variera mellan +100 (alla är positiva) och -100 (alla är negativa). Antalet svarspersoner är cirka 1 740.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

8. Svenskarna och unionen, vart är vi på väg?

Under pågående pandemi går det att spåra en viss nedgång i svenskarnas stöd för EU. En något mindre andel är för medlemskapet, andelen som anser att det är ett dåligt förslag att lämna EU har minskat signifikant och även inställningen till EU överlag har svalnat något. Huruvida detta beror på en återgång till tidigare nivåer och en avtrappning av en brexit-effekt i stödet, om allmänheten anser att EU har gjort ett sämre jobb i hanteringen av pandemin eller om det helt enkelt är att EU har hamnat i skymundan i spåren av pandemin går ännu inte att säga. Även om stödet för unionen och medlemskapet har sjunkit något jämfört med de senaste två åren är det tydligt att stödet ligger kvar på nivåer som är historiskt höga. Svenskarna gillar EU och anser att Sverige fortsatt borde vara kvar i unionen. För den som ämnar göra politisk karriär av att kämpa emot EU finns därmed betydande utmaningar som det ser ut just i dag.

Något kan dock vara på väg att hända i svenskarnas opinion kring EU. I Europa förs diskussioner om

att ge unionen ytterligare makt och befogenheter, samt om hur EU kan stärkas mot andra världsmakter. Svenskarna verkar dock inte vilja ha mer av EU och stort motstånd finns mot ökad integrering inom närmast samtliga områden. Svenskarna är sedan finanskrisen 2008 fortsatt starkt emot euron, enbart 14 procent anser det ett bra förslag att införa euro i Sverige. Det är även endast 15 procent av svenskarna som är för en gemensam finanspolitik i unionen, en fråga som blir allt mer aktuell i och med de nya stödpaketet. En EU-armé, vilket exempelvis de gröna i Tyskland förespråkar, har enbart stöd av 29 procent. Motståndet mot mer befogenheter till unionen visar sig även i att 48 procent av svenskarna är för att hämta tillbaka makt från Bryssel till den nationella nivån. En paradox uppstår här när allmänheten vill att EU ska stå starkt mot USA i världspolitik – vilket 52 procent anser är ett bra förslag – men inte ska ges några ytterligare instrument och möjligheter att göra så. Samtidigt som motståndet mot mer EU visar sig starkt anser ändå svenskarna att medlemskapet faktiskt har haft en positiv påverkan på flertalet områden, såsom

Tabell 7. Bedömning av om medlemskapet är positivt eller negativt för Sverige inom olika samhällsområden, 2020 (procent, balansmått)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Brottsbekämpningen	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	+2	-	+16	-	+26	+18	-	-1	+5	+8	+17	+12	+4
Miljön	-10	-8	-6	-5	+2	-	+1	+3	+14	+15	+14	+14	+7	+8	+15	+14	+11	+17	+23	+27	+25	+22
Militära säkerheten	+0	+6	+6	+11	+6	-	-	-	+14	-	+16	-	+12	-	-	+22	+16	+20	+26	+37	+30	+31
Möjl. att påverka EU	+9	+4	+4	+9	-	-	-	-	+19	-	+27	+22	-	+4	+6	-	-3	+7	+5	+10	+8	+9
Jämställdhet	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	+5	+1	-1	-	+1	-	-2	-	-3	-	+5	+14	+8	+9
Sysselsättningen	-2	+7	-3	-4	-6	-	-21	-8	+14	+5	-3	-2	-2	-5	-4	+2	+1	+15	+22	+32	+24	+22
Ekonomi	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	+4	-4	-4	+4	-16	-19	-10	+7	-3	+12	+17	+27	+19	+18
Sociala tryggheten	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13	-9	-12	-13	-10	-11	-7	-12	-	-1	+3	+1	+2
Jordbruket	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	+2	-8	-	-9	-	-13	-	-33	-	-5	+10	+11	+9
Invandringen	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-12	-16	-15	-18	-22	-21	-25	-20	-27	-34	-33	-23	-33	-35

Kommentar: Frågan lyder *Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?* Ett område lyder i sin helhet *Möjligheten att påverka utvecklingen i EU*, de övriga områdena framgår av tabellen. Balansmålet visar andelen positiva bedömningar minus andelen negativa bedömningar bland dem med åsikt. Värdet kan variera mellan +100 (alla är positiva) och -100 (alla är negativa). Antalet svarspersoner är cirka 1 740.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2020.

militär säkerhet, miljö, sysselsättning, ekonomi, jämställdhet och jordbruk. Det är egentligen bara i frågan om invandring som svenskarna anser att medlemskapet haft negativ påverkan.

Det är tydligt att svenskarna har ett nästan paradoxalt förhållande till EU. En stor del av svenskarna är för EU, nöjdheten med demokratin i unionen ökar och medlemskapet anses ha påverkat de flesta politiska områden positivt. Samtidigt anser svenskarna att mer makt bör hämtas tillbaka från

unionen och befolkningen motsätter sig ytterligare integration av EU inom det finansiella, politiska och militära. Trots detta vill man se ett starkt EU som kan stå upp mot andra världsmakter. I det fall krafter inom unionen fortsätter verka för ett EU med mer inflytande och makt blir det då onekligen spännande att se hur den svenska opinionen och debatten om EU utvecklas. Relativt till opinionen i nuläget är det tydligt att spänningar mycket väl kan komma att uppstå, när svenskarna tvingas ta ställning till ett förändrat politiskt läge.

Referenser

- Berg, Linda & Klara Bové (2016). Identifikation med Europa och inställning till EU. I Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrיום*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Berg, Linda, Evertsson, Kajsa, Falk, Elisabeth & Maja Sörebro (2019). Rekordhøgt stöd för EU. I Ulrika Andersson, Björn Rønnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red) *Storm och stiltje*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Birchfield, Vicki L., Krige, John & Alasdair R. Young (2017). "European integration as a peace project." *The British Journal of Politics and International Relations* 19.1.
- Dagens Industri (2020-03-13). Spanien utlyser nationellt krisläge i 15 dagar. Hämtad från <https://www.di.se/live/spanien-utlyser-nationellt-krislage-i-15-dagar/>
- Europeiska kommissionen (2020a). State aid: Commission extends Temporary Framework to enable Member States to accelerate research, testing and production of coronavirus relevant products, to protect jobs and to further support the economy in the coronavirus outbreak. Publicerad 2020-04-03. Hämtad från https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_570
- Europeiska kommissionen (2020b). En chans för EU – bygga upp och bygga nytt för nästa generation. Publicerad 2020-05-27. Hämtad från https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_20_940
- Europeiska kommissionen (2020c). Coronavirus: Commission unveils EU vaccines strategy. Publicerad 2020-06-17. Hämtad från https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1103
- Europeiska kommissionen (2020d). EU budget: European Commission welcomes agreement on €1.8 trillion package to help build greener, more digital and more resilient Europe. Publicerad 2020-11-10. Hämtad från https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2073
- Europaparlamentet (2020). Parlamentet godkänner EU:s långtidsbudget för 2021–2027. Publicerad 2020-12-16. Hämtad från <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/press-room/20201211IPR93621/parlamentet-godkanner-eu-s-langtidsbudget-for-2021-2027>
- Europeiska rådet (2020a). Europeiska rådets slutsatser, 17–21 juli 2020. Publicerad 2020-07-21. Hämtad från <https://www.consilium.europa.eu/media/45129/210720-euco-final-conclusions-sv.pdf>
- Europeiska rådet (2020b). Miljörådet, 23 oktober 2020. Hämtad från <https://www.consilium.europa.eu/sv/meetings/env/2020/10/23/>
- Europeiska rådet (2021). Europeisk klimatlag: rådet och parlamentet når preliminär överenskommelse. Publicerad 2021-04-21. Hämtad från <https://www.consilium.europa.eu/sv/press/press-releases/2021/04/21/european-climate-law-council-and-parliament-reach-provisional-agreement/>
- Foster, Chase & Jeffry Frieden (published online 2021). Economic determinants of public support for European integration, 1995–2018. *European Union Politics*. doi.org/10.1177/1465116521994181
- Hobolt, Sara & Catherine De Vries (2016). Public support for European integration. *Annual Review of Political Science* 19: 413–432.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2013). Det viktiga institutionsförtroendet. I Lennart Weibull, Henrik Oscarsson & Annika Bergström (red) *Vägskaål*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Oskarson, Maria (2010). Vi och dom. I Henrik Oscarsson & Sören Holmberg (red) *Väljarbeteende i Europa*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Reuters (2021-09-16). FACTBOX – Sources of financing for 750 bln euro EU recovery package. Hämtad från <https://www.reuters.com/article/eu-recovery-taxes-idUSL8N2GC501>

Reuters (2021-02-09). EU urges governments to think green, digital before recovery plan launch. Hämtad från <https://www.reuters.com/article/us-eu-recovery-idUSKBN2A91PH>

Spiegel (2021-04-24). Baerbock plädiert für harten Kurs gegenüber Russland und China. Hämtad från <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/gruenen-chefin-annalena-baerbock-plaediert-fuer-harten-kurs-gegenueber-russland-und-china-a-494e7e8b-8126-4adc-a7b5-8480d8ebe864>